

ارائه‌ی الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی

هادی برنجی‌مریان^۱، دکتر حمیدرضا رضایی کلیدبری^{۲*}، دکتر کریم کیاکجوری^۳
۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۲. گروه مدیریت دولتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۳. گروه مدیریت دولتی، واحد بندرانزلی، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرانزلی، ایران
(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۲)

چکیده

زمینه: مجلس شورای اسلامی یکی از اصلی‌ترین نهاد قانون‌گذاری و نظارت بر حسن اجرای قوانین در جمهوری اسلامی ایران است. پژوهش حاضر با هدف ارائه‌ی الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی به مردم انجام گرفته است.

روش: پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرائی، از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش‌شناسی کیفی از نوع تحلیل مضمون است. کتاب‌ها و مقالات با موضوعات شفافیت و حکمرانی خوب در پژوهش حاضر به عنوان جامعه مورد مطالعه قرار گرفته است و مستندات پژوهش را ۸۵ مقاله در حوزه شفافیت تشکیل داده‌اند. از ابزار فیش برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد و در نهایت داده‌ها با روش کدگذاری و با استفاده از نرم افزار MAXQDA تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ایران از چهار مقوله‌ی اصلی که عبارتند از: اطلاعاتی، مالی، نظارتی و پاسخگوئی تشکیل شده است.

نتیجه‌گیری: تلاش و خواست جمعی در زمینه شفافیت می‌تواند به عنوان یک مزیت رقابتی برای دوام و پایداری حکومت تلقی گردد. درک و حس نیاز به شفافیت بر هیچ انسان یا سازمانی پوشانده نیست و الزام بهره‌گرفتن از این ابزار قوی و کارآمد نیز در نهادهای مردمی بیش از پیش احساس می‌شود. شفافیت در نهادها خود به خود ایجاد نمی‌شود و مستلزم اقدامات و اصلاحات اساسی و به خصوص یک مطالبه جمعی است. برای دست یافتن به مقوله حکمرانی اخلاقی، مردم باید شفافیت را بطور ملموس درک کنند تا اعتماد عمومی، پاسخگوئی و حس روشن نظارت بر مسئولین جریان یابد.

کلیدواژگان: شفافیت، نظارت و پاسخگوئی، حکمرانی اخلاقی.

سر آغاز

در یک نظام مردم سالار، شهروندان به دلیل داشتن حق حاکمیت و پرداخت مالیات، خواهان شفافیت عملکردی^۲ و پاسخگوئی دستگاه‌های اداری در قبال تصمیم‌ها و اقداماتشان هستند. دستگاه‌های دولتی و اداری موظف هستند که به لحاظ حقوقی و سیاسی پاسخگوئی شهروندان باشند و مردم بتوانند در هر لحظه دسترسی مناسب و شفاف به عملکرد آن‌ها داشته باشند (۲).

با افزایش آگاهی‌های عمومی شهروندان در جوامع در حال توسعه، انتظارات آنها از سازمان‌های دولتی^۱ نیز دستخوش تحولات زیادی شده است. شهروندان در سازمان‌های دولتی انتظار دارند که اصول اخلاقی، قوانین و مقررات، عدالت و برابری، صرفه‌جویی در منابع، کارایی در تولید، مشارکت دادن آنها و توانمندسازی^۲ ارباب رجوع را بیشتر از گذشته مورد توجه قرار دهند (۱).

دکتر حمیدرضا رضایی کلیدیری و همکاران: ارانه‌ی الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی

شفافیت کلمه‌ای است که روزه‌روز بسامد شنیدن آن در کشور بیشتر می‌شود^(۳). شفافیت به معنی جریان آزاد و قابلیت دسترسی آسان به اطلاعات برای تمامی ذینفعان است^(۴). شفافیت گردش همه جانبه اطلاعات تا مرز امنیت ملی است و در مقابل پنهان و پنهان کاری به کار می‌رود^(۵). در نظام‌های مردم سالار، آحاد جامعه می‌توانند مطابق ساختارهای قانون اساسی از حکومت در قبال انجام مسئولیت‌های مدنی و اجتماعی خواهان پاسخ‌هایی صریح و شفاف باشند^(۶).

مردم رکن اساسی هر حکومتی محسوب می‌شوند، به ویژه در حکومت‌هایی که برخاسته از اراده و خواست مردم هستند. حتی در حکومت‌هایی با ماهیت غیردموکراتیک نیز، مردم اهمیت خاصی دارند؛ زیرا دوام و بقای هر حکومتی به اراده، همکاری و حمایت همه جانبه آنها بستگی دارد. در اسلام نیز نقش کلیدی مردم با توجه به دیدی است که نسبت به انسان وجود دارد؛ به نوعی که اسلام انسان‌ها را امانت‌دار، جانشین و حامل روح الهی می‌شمرد؛ خدمت به مردم را وظیفه حاکمان می‌داند و مشورت، نظرخواهی و شریک قرار دادن آنان را نیز از تکالیف حاکمان قلمداد کرده است^(۷). مشارکت نیز زمانی شکل می‌گیرد که میان مردم و حکومت به لحاظ ارتباطی، شفافیت در بیان و عملکردها وجود داشته باشد. سنگ بنای مشارکت مردم در امور و نقش آفرینی در مقاطع مورد نیاز، داشتن آگاهی و اطلاعات صحیح است. شفافیت لازم است تا مردم آگاهانه در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت نمایند چرا که هدف حکومت‌های مردم سالار چیزی جز مشارکت آگاهانه و مؤثر مردم در تعیین سرنوشت خود نیست^(۸).

مجلس شورای اسلامی به عنوان یکی از سه قوه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، وظیفه خط‌مشی‌گذاری‌های مهم حکومت را برعهده دارد. قوانینی که مجلس تصویب می‌کند هنجارهای نظام اداری^۴، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... در کشور را شکل می‌دهند، لذا مجلس نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه‌ی کشور دارد. این نقش حیاتی لزوم شفافیت و آگاهی عمومی نسبت به کارکردها، تصمیمات و اقدامات نمایندگان را دو چندان می‌سازد. شفافیت بستری نظارتی است که حس دیده شدن از سوی عموم مردم را به وجود می‌آورد^(۹). بر اساس طرح شفافیت آرای نمایندگان، هیات رئیسه مجلس موظف است در پایان هر جلسه علنی مجلس شورای اسلامی آرا هریک از نمایندگان را به جز مصادیق بند ۳ ماده ۱۱۸ به تفکیک موافق، مخالف، ممتنع و عدم مشارکت در سامانه اطلاع‌رسانی مجلس شورای اسلامی به صورت شفاف اعلام کند، به نحوی که مشاهده و داده‌پردازی آن برای آحاد مردم امکان‌پذیر باشد. ماده واحده این طرح با عنایت به منطبق قانون اساسی بویژه اصل ۶۹ و رویه تصویب اصول آن در مشروح مذاکرات تصویب قانون اساسی در خبرگان سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۶۸ و تجارب موفق جهانی درباره شفافیت و با عنایت به اینکه عملکرد و رای وکیل نمی‌تواند از موکل پنهان باشد و با توجه به مطالبه عمومی مردم و تمهد اکثر نمایندگان مجلس یازدهم به مردم برای پیگیری موضوع و به دلیل نقش مهم شفافیت در مبارزه با فساد و ویژه خوراری و نظر به اینکه پیش از استفاده از سیستم الکترونیکی، آرای نمایندگان در جلسات علنی شفاف بوده است ارائه شده

است لذا بدیهی است که شفافیت موجب فراهم آوردن امکان پاسخگویی و نظارت مردم و سایر نهادها بر عملکرد مجلس می‌گردد. یکی از نقش‌های سازمان‌های جامعه مدنی^۵ از جمله سازمان‌های غیر دولتی و مردم نهاد، توسعه ظرفیت‌های اجتماعات محلی در قالب توانمندسازی و جلب مشارکت برای پیوند با نهادهای رسمی جامعه است^(۱۰). از دیگر نقش‌های اصلی سازمان‌های غیر دولتی تمرکززدایی از قدرت است. مشارکت مدیریت با سازمان‌های غیر دولتی در برنامه ریزی، تصمیم‌سازی و عرضه خدمات از نمودهای اصلی تمرکززدایی از قدرت است^(۱۱). تمرکززدایی از قدرت دولت محلی و رشد ظرفیت‌ها و ثبات سازمان‌های غیر دولتی اجتماع محور^۷ توانایی بالقوه ساکنان محلی برای کنترل سرنوشت خود و جنبه‌های مختلف زندگی‌شان و نیز بهبود اجتماعاتشان را افزایش می‌دهد، بنابراین شناسایی و تقویت سرمایه اجتماعی در قالب ظرفیت‌های متنوع سازمان‌های مردم نهاد و عضویت‌های داوطلبانه سبب افزایش سطح همکاری اعضا در گروه‌های اجتماعی و جامعه می‌باشد و از این طریق به افزایش سطح ارتباطات، نظارت و کنترل در سطح نهادهای عمومی اجتماعی منجر می‌باشد، در نتیجه از آن می‌توان برای پیشگیری از مسائلی نظیر آسیب‌های اجتماعی^۸ یا سایر معضلات استفاده کرد^(۱۲).

از آنجا که مسئولیت‌پذیری اجتماعی^۶ باعث ایجاد قدرت شهروندی در برابر مسئولین می‌شود، این یک فرایند سیاسی است که قدرت مطالبه‌گری را به شهروندان می‌بخشد^(۱۳). استراتژی پاسخگویی اجتماعی تلاش می‌کند عملکرد سازمانی را به وسیله حمایت از مشارکت شهروندان^{۱۰} و مسئولیت‌پذیری سیاست‌گذاران در بخش‌های دولتی و خصوصی بهبود بخشد^(۱۴). وجود سیستم کارآمدی از پاسخگویی و شفافیت از سویی باعث حفظ مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی می‌شود و از سوی دیگر می‌تواند از فساد حکومت‌ها جلوگیری کند، لذا پاسخگویی پیش نیاز اساسی برای ممانعت از سوءاستفاده از قدرت است و تضمینی است برای این که قدرت با بیش‌ترین درجه ممکن از کارایی، تأثیرگذاری، تناسب، آینده‌نگری و تدبیر برای دستیابی به اهداف ملی پذیرفته شده حرکت کند^(۱۵). پاسخگویی عمومی^{۱۱}، گزینه‌های تصمیم‌گیرندگان را در معرض نظارت عمومی قرار می‌دهد تا در ملاء عام مورد بحث و انتقاد قرار گیرد. اگر شخصی پاسخگو باشد، درمورد تصمیمات و اقدامات خود پاسخگو است^(۱۶).

امروزه یکی از دغدغه‌های مهم دولت‌ها در عرصه حکمرانی و خط‌مشی‌گذاری، دستیابی به حکمرانی اخلاقی^{۱۲}، کارآمدی و مبارزه با فسادهای مختلف از جمله اسراف و تبذیر است. بدین منظور دولت‌ها در تلاشند با بهره‌گیری از رویکردها، روش‌ها و ابزارهای جدید، کم هزینه‌تر و کارآمدتر این اهداف را محقق کنند. یکی از مدرن‌ترین رویکردها و ابزارهایی که دولت‌ها برای حکمرانی اخلاقی به کار می‌برند، شفافیت می‌باشد^(۱۷-۱۹). در مواد ۱۸ و ۱۹ سیاست‌های کلی نظام اداری نیز بحث شفافیت و شفاف‌سازی فرآیندها مورد اشاره واقع گردیده است. در این دو بند که ناظر به شفافیت است بیان می‌شود که: شفاف‌سازی و آگاهی بخشی نسبت به حقوق و تکالیف متقابل مردم و نظام اداری با

سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۱ و مقالات داخلی از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۹ در زمینه موضوع پژوهش که در پایگاه‌های اطلاعاتی وب آو ساینس، ساینس دایرکت، سیج جورنالز، پروکوئست، اسکوپوس و امرالد اینسایت و پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی مانند پایگاه اطلاعاتی اس. آی. دی، مگ ایران، نورمگز، سیولیکا، پژوهشگاه علوم انسانی، سامانه دانش گستر برکت، ایران نمایه، پایگاه گنج و سایت‌های کتاب‌های الکترونیک رایگان لیب جن، بوک فای نمایه شده‌اند. مستندات پژوهش را ۸۵ مقاله در حوزه شفافیت تشکیل داده‌اند. در نگاره ۱ روند رسیدن به این تعداد مقاله ذکر شده است.

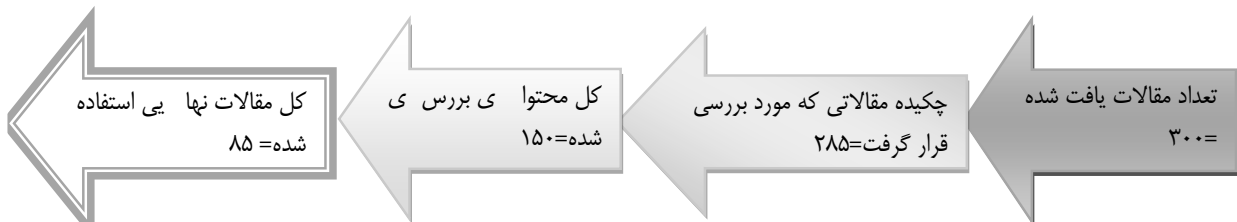
از ابزار فیش برای جمع آوری داده‌ها استفاده شد. در فیش‌برداری کتابخانه‌ای؛ اطلاعاتی که به روش کتابخانه‌ای در این تحقیق جمع‌آوری شده است به صورت زیر دسته‌بندی می‌شود: کتاب‌های گوناگون و ارزشمند در به انجام رساندن این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. کتاب‌ها و مقالات با موضوعات شفافیت و حکمرانی خوب در پژوهش حاضر مورد مطالعه قرار گرفته است. سایت‌ها و سیستم‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای: از سایت‌های اینترنتی و سیستم‌های رایانه‌ای در ارتباط با موضوع تحقیق جهت تکمیل مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیق استفاده شد. مراحل اجرای تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است.

در نهایت داده‌ها با روش گدگاری و با استفاده از نرم افزار *MAXQDA* تجزیه و تحلیل شده‌اند.

تأکید بر دسترسی آسان و ضابطه‌مند مردم به اطلاعات صحیح مورد تأکید است (ماده ۱۸). جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یک نظام مردم سالار^{۱۳} که از بطن مردم برای مردم بپا خواسته و شکل کنونی خود را به خود گرفته از این امر استثنا نیست. با توجه به قوانین بالا دستی موجود و مطالبه‌گری عمومی مردم و نیز وجود نمونه‌های موفق از شفافیت‌گرایی در کشورهای توسعه یافته و نیز فرمایشات صریح دین اسلام و ائمه معصومین در خصوص شفافیت، پژوهش حاضر قصد دارد که با استفاده از یک رویکرد کیفی، به ارائه الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران بپردازد. سوال اصلی پژوهش آن است که الگوی مناسب شفافیت در مجلس شورای اسلامی دارای چه ویژگی‌هایی است و تعیین این ویژگی‌ها با یک رویکرد کیفی مستلزم طی چه مراحل است؟

روش

پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرائی، از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش‌شناسی کیفی از نوع تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون یکی از روش‌های پایه‌ای و کارآمد تحلیل و رویکردی سیستماتیک برای تحلیل داده‌های کیفی است و به عنوان یک رویکرد معنابخش به منظور کاهش و مدیریت حجم وسیعی از داده‌ها بدون از دست دادن بستر موضوع، نزدیک و غوطه‌ور شدن در داده‌ها، سازماندهی، تلخیص و تمرکز بر تفسیر داده‌ها به کار می‌رود (۲۰). جامعه آماری این پژوهش عبارت است از مقالات خارجی داوری شده و کتاب‌های انتشاریافته از

نگاره ۱: نتایج جستجو و انتخاب مقاله

جدول ۱: شش گام تحلیل مضمون مفهوم شفافیت

مراحل	گام‌ها	اقدامات
تجزیه و توصیف متن	آشنا شدن با متن	مکتوب کردن داده‌ها (در نرم افزار MAXQDA)
		مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده‌ها در حوزه شفافیت
		نوشتن ایده‌های اولیه درباره شفافیت
تشریح و تفسیر متن	ترسوم شبکه‌ی مضامین	پیشنهاد چارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین مرتبط با شفافیت
		تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر
		کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها مشترک
تشریح و تفسیر متن	ترسوم شبکه‌ی مضامین	تطبیق دادن کدها با قالب مضامین
		استخراج مضامین از بخش‌های کد گذاشته‌ی متن
		پالایش و بازبینی مضامین حوزه شفافیت
تشریح و تفسیر متن	ترسوم شبکه‌ی مضامین	بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج
		مرتب کردن مضامین حوزه شفافیت
		انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر

ترسیم نقشه مضامین حوزه شفافیت		
اصلاح و تأیید شبکه مضامین حوزه شفافیت		
تعریف و نام گذاری مضامین حوزه شفافیت	تحلیل شبکه‌ی مضامین	
توصیف و توضیح شبکه‌ی مضامین حوزه شفافیت		
تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح آن	تهیه گزارش	ترکیب و ادغام متن
استخراج نمونه‌های جالب داده‌ها		
مرتبط کردن نتایج تحلیل با سوالات تحقیق		
نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها		

یافته‌ها

برای سنجش روایی این تحقیق، علاوه بر اینکه مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه، با مطالعه مبانی نظری، پیشینه تحقیق، اهداف تحقیق و منبع، انتخاب و تأیید شدند، نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز لحاظ شد و قبل از کدگذاری، جرح و تعدیل نهایی به عمل آمد.

در این تحقیق، نخست، کدگذاری با مطالعه سطر به سطر مقالات و اسناد مربوط به شفافیت و به صورت دستی صورت گرفت و بعد از اتمام کدگذاری دستی، کدگذاری رایانه‌ای با نرم افزار *MAXQDA* انجام شد. سپس، نتایج این دو کدگذاری با یکدیگر، مقایسه و از روش هولستی برای محاسبه پایایی استفاده شد که فرمول آن عبارت است از:

$$M / (n1+n2) = PAO \longrightarrow \frac{3363 \times 2}{(3628+3463)} = 95\%$$

که در آن PAO درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری، n1 تعداد واحدهای کد گذاشته در مرحله اول و n2 تعداد واحدهای کد گذاشته در مرحله دوم است. این رقم، بین صفر (هیچ توافق تا یک توافق کامل) متغیر است.

به منظور پاسخگویی به سوالات پژوهش در ابتدای کار با استفاده از نرم افزار *MAXQDA* برای استخراج کدها و مضامین سپس کدهای جزئی و جدید در حین تحلیل اضافه می‌شود. کدها، ویژگی‌های آشکار و نهان از داده‌های خام یا اطلاعات را مشخص می‌سازند که برای تحلیل‌گر جالب توجه و به شیوه‌ای معنادار قابل ارزیابی است. مرحله بعدی در روش تحلیل مضمون این است که کدهای اولیه شناسایی شده براساس درک پژوهشگر از فرایند مورد بررسی و با در نظر گرفتن وجه اشتراک کدهای اولیه در قالب مضامین دسته‌بندی می‌شوند. این فرایند تا تخصیص هر مفهوم به یکی از مضامین ادامه می‌یابد. در این مرحله

مضامین بدست آمده از مبانی نظری به صورت منسجم بررسی شبکه رسم شده است. به این دلیل مضامین را به صورت شبکه نشان داده‌ایم تا تصور وجود هر گونه سلسله مراتب در میان آن‌ها از بین برود. در پایان این بخش می‌توان مضامین را واضح تعریف نمود، یک آزمون برای این منظور این است که ببینیم آیا می‌توان محدوده و محتوای هر مضمون را در چند جمله تعریف کرد، و اگر نتوان این کار را کرد پالایش بیشتری برای مضمون مورد نظر نیاز است.

در این مرحله از فرایند محقق کدهای بازی را که در اختیار دارد، اکنون باید کدهایی که دارای ویژگی و تعریف معنایی یکسانی دارند را در یک قالب جای دهد. نمونه‌ای از این فرایند را در جدول ۲ مشاهده می‌نمایید که پژوهشگر ۴ کد باز در زمینه نظارت بر اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان در اختیار دارد که تا حدود زیادی دارای ویژگی یکسانی هستند و به عنوان نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان ایجاد می‌کند و این ۴ کد باز را در زیرمجموعه آن قرار می‌گیرد سپس با استفاده از نرم افزار از آن گزارش‌گیری صورت می‌گیرد و این روند تا دسته‌بندی همه‌ی کدهای باز ادامه می‌یابد و سپس محقق با پالایش و بازبینی مضامین سعی در کشف مضامین فراموش شده و یا حذف مضامین یکسان دارد.

نمونه‌ای از زیر مقوله‌های استخراج شده از مقالات مورد بررسی در خصوص ماهیت شفافیت در جدول زیر آمده است، که از آنها پژوهشگر مضامین اصلی و فرعی یا مقوله‌های اصلی یا فرعی را که دارای ویژگی‌های یکسانی بودند شناسایی می‌نماید تا با بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج و مرتب کردن مضامین شروع به رسم شبکه مضامین بنماید

جدول ۲: نمونه‌ای از کدگذاری باز و محوری در نرم‌افزار *MAXQDA*

مفهوم	کد	شروع	خاتمه	بخش مربوطه	منطقه	پوشش به %
شفافیت	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان نظارت مردم بر مسئولین	۱	۱	شفافیت بستری نظارتی است که حس دیده شدن از سوی عموم مردم را به وجود می‌آورد (عبدالحسین زاده، ۱۳۹۹)	۹۷	۰.۱۳%

۰.۹۹%	۲۲۹	حضرت آیت‌الله خامنه‌ای روز دوشنبه (۹۷/۷/۲۳) در ابتدای جلسه‌ی درس خارج فقه، فرازی از نامه‌ی حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) خطاب به مسئولان و فرماندهان نظامی را خواندند و این نامه را به‌مثابه‌ی دستورالعملی برای همه‌ی مدیران نظام اسلامی دانستند. در فرازی از این نامه، موضوع شفافیت مسئولان مطرح شده است: «أَلَا وَ إِنَّ لَكُمْ عِنْدِي أَنْ لَا أَحْتَجِبَنَّ دُونَكُمْ سِرًّا إِلَّا فِي حَرْبٍ»، «بدانید حقّ شما بر من است که چیزی را از شما جز اسرار جنگ پنهان ندارم». این موضوع مورد استقبال گسترده‌ی رسانه‌ها قرار گرفت؛ هرچند پیش از این نیز بارها ابعاد مختلف «شفافیت» در بیانات رهبر انقلاب اسلامی مورد توجه و تأکید قرار گرفته بود. این یادداشت تلاش می‌کند سابقه‌ی این بحث در بیانات رهبر حکیم انقلاب اسلامی را مرور کند.	۱۳	۱۳	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\عدم پنهان کاری از مردم در بیانات رهبری
۰.۶۴%	۷۱۶	واژه «مردم سالاری دینی»، اصطلاح تازه‌ای در گفتمان سیاسی دنیاست که بر خلاف واژه‌هایی چون جمهوری اسلامی، پارلمان اسلامی و ... که همگی ترکیب‌هایی از یک مفهوم غربی به علاوه یک قید اسلامی هستند، در بستر مبانی سیاسی اسلام و متأثر از آموزه‌های نبوی و علوی روئیده و بر آن است تا ضمن پاسداشت حقوق مردم در حوزه سیاست و اداره امور جامعه و پرهیز از الگوهای حکومتی استبدادی و مال‌اندوزی، رعایت اصول و مبانی ارزشی را بنماید و بدین ترتیب، نظام اسلامی را از الگوهای سکولار غربی تمیز دهد.	۲۴	۲۴	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\تمایز مردم سالاری دینی از سکولار غربی
۰.۳۲	۴۶۰	با بررسی مثال‌های مختلف و متنوع از جمله شفافیت در اموال و دارایی، مسئولین، شفافیت در قراردادهای، شفافیت هدایا، شفافیت جلسات شورایی، شفافیت در ارزیابی عملکرد کارکنان و ... کارآمدی رویکرد شفافیت در عرصه حکمرانی و مدیریت دولتی تبیین می‌شود.	۲۵	۲۵	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\نظارت بر اموال و دارایی و ... مسئولین

جدول ۳: نمونه‌ای از کدهای باز تشکیل دهنده‌ی شفافیت

ردیف	کد	منبع	ردیف	کد	منبع
۱	T5, T13, T17, T25	نشر دادن حقوق و مزایای نمایندگی	۱۴	T6, T9	نشر دادن میزان مشارکت نماینده در رأی‌گیری‌های سخن علنی و کمیسیون‌ها
۲	T3, T4, T16, T28	شفافیت آراء نمایندگان	۱۵	T16, T17, T22	ثبت و نشر دادن وام‌های اخذ شده توسط نماینده برای توسعه‌ی حوزه‌ی انتخابیه خود
۳	T3, T4, T6, T16, T28	نشر دادن حقوق و مزایای دریافتی نمایندگان از محل غیر نمایندگی	۱۶	T21	نشر دادن اطلاعات مشاوران نمایندگان در حوزه‌های مختلف
۴	T1, T9, T6, T25, T33	نشر دادن شغل‌های کنونی و پیشین نماینده	۱۷	T3, T16	نشر دادن منابع مالی برای هزینه‌هایی تبلیغاتی احزاب و نامزدها
۵	T2, T16, T21, T29	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان	۱۸	T7, T31	ثبت و نشر دادن کلیه‌ی مکاتبات دفتر نماینده
۶	T3, T10, T15, T23, T26, T3	نشر دادن اطلاعات هدایای دریافتی نمایندگان	۱۹	T2, T12, T19, T23, T25, T27, T21, T25	ارائه سند تدوین بودجه
۷	T18, T23	نشر دادن اطلاعات وابستگی‌های حزبی نمایندگان	۲۰	T6, T8	شفافیت مذاکرات مجلس پیرامون بودجه (کمیسیون‌ها و سخن علنی)
۸	T1, T4, T12, T19, T25	نشر دادن اطلاعات سفرها، مزایای مسافرتی و هزینه‌ی سفرها	۲۱	T5, T32	نشر دادن ۶ ماهه اسناد تحقق بودجه
۹	T7, T27	نشر دادن اطلاعات هزینه‌ها	۲۲	T7, T13	ارائه سند تفریح بودجه

۱۰	ثبت و اعلام عمومی مواضع، صحبت‌ها، جهت‌گیری‌ها، سخنرانی‌های رسمی (در مجلس)	T ₁ , T ₃ , T ₈ , T ₂₆	۲۳	نشر دادن فهرست و مشخصات مهمانان جلسات کمیسیون	T ₄ , T ₁₂
۱۱	ثبت و نشر دادن اسامی مهمانان نماینده	T ₁₉ , T ₃₀	۲۴	نشر دادن مشروح مذاکرات جلسات کمیسیون‌ها	T ₆ , T ₈ , T ₁₂
۱۲	نشر دادن طرح‌های ارائه‌شده به وسیله‌ی نماینده به مجلس	T ₁₁ , T ₃₂ , T ₃₃	۲۵	بخش زنده (تلویزیونی و اینترنتی) و آرشیو ویدئوهای جلسات کمیسیون‌ها	T ₂₁ , T ₂₅ , T ₂₆ , T ₃₂
۱۳	نشر دادن حضور و غیاب و تأخیر نماینده در صحن علنی و کمیسیون‌ها	T ₂₄ , T ₂₆ , T ₃₀	۲۶	نشر دادن آراء نمایندگان به طرح‌ها و لوایح	T ₅ , T ₇ , T ₁₇ , T ₂₀ , T ₂₈

حال با انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر در گام بعدی زیر مقوله‌های استخراج شده از مرحله قبل با هم تلفیق شده و مقوله‌های فرعی را می‌سازند، لذا حال از ترکیب مقوله‌های فرعی که بیشترین نزدیکی از نظر معنی را دارند در کنار هم قرار داده شد درست است تا واژه‌های جدید ایجاد شوند. نتایج نهایی در جدول ۴ به نمایش در آمده است.

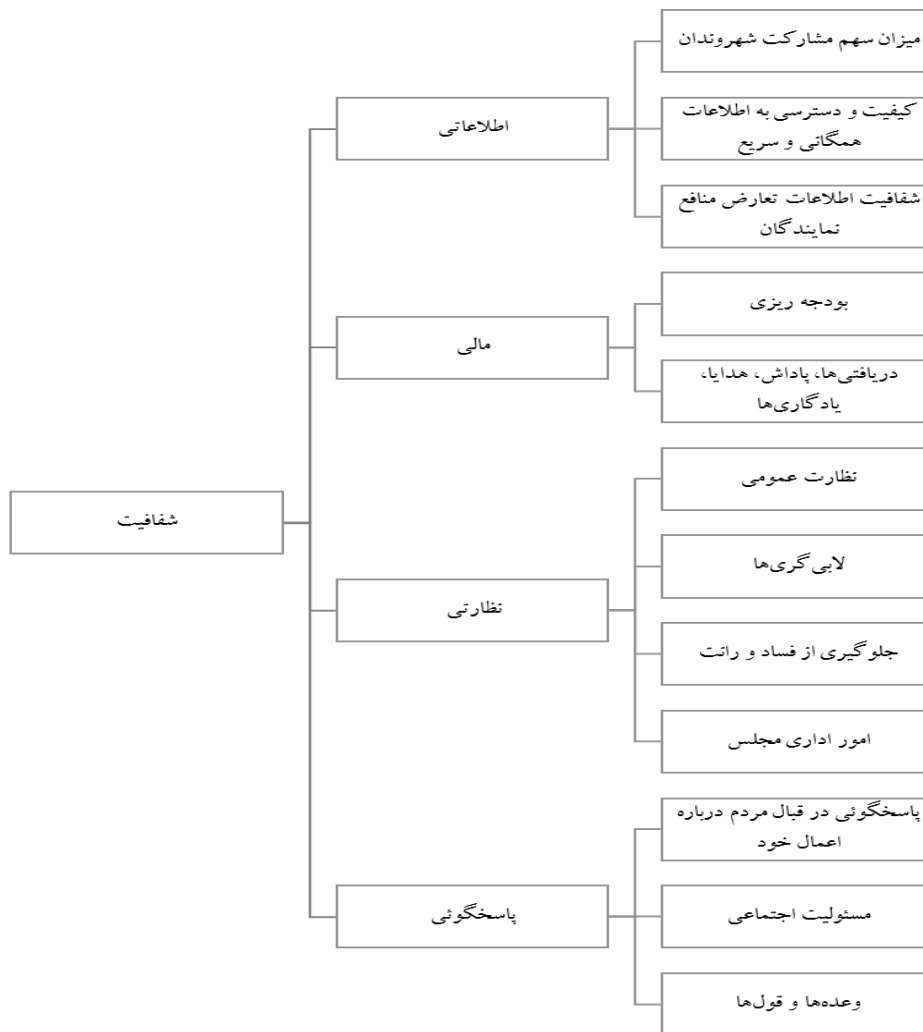
جدول ۴: مقوله‌های اصلی تشکیل دهنده‌ی شفافیت

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
اطلاعاتی	شفافیت اطلاعات تعارض منافع نمایندگان (آرا و ...)
	کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع
	میزان سهم مشارکت شهروندان
مالی	بودجه ریزی
	دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها
	جلوگیری از فساد و رانت
نظارتی	نظارت عمومی
	امور اداری مجلس
	لابی‌گری
	مسئولیت اجتماعی
پاسخگوئی	وعده‌ها و قول‌ها
	پاسخگوئی در قبال مردم درباره اعمال خود

شده است. مقوله‌ی اصلی دوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا. مالی است که خود از دو مقوله‌ی فرعی بودجه ریزی و دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها و ... تشکیل شده است. مقوله‌ی اصلی سوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا. نظارتی است که خود از چهار مقوله‌ی فرعی جلوگیری از فساد و رانت، نظارت عمومی^{۱۵}، امور اداری مجلس و لابی‌گری تشکیل شده است. مقوله‌ی اصلی چهارم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا. پاسخگوئی است که خود از سه مقوله‌ی فرعی مسئولیت اجتماعی، وعده‌ها و قول‌ها و پاسخگوئی در قبال مردم درباره اعمال خود تشکیل شده است.

اکنون محقق به ۴ مقوله اصلی با ترکیب مقوله‌های فرعی و دسته بندی آنها با توجه به نزدیکی معنایی و ویژگی‌های یکسان داشتند دست یافته است. اکنون پژوهشگر شبکه مضامین شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی خوب را مطابق شکل ۲ به نمایش در می‌آورد.

اکنون بعد از تعریف و نام گذاری مضامین به مدل شکل شماره ۲ که در آن مقوله‌ی اصلی اول تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا. اطلاعات است که از سه مقوله‌ی فرعی شفافیت اطلاعات^{۱۴} تعارض منافع نمایندگان (آرا و ...)، کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع و میزان سهم مشارکت شهروندان تشکیل

نگاره ۲. شبکه‌ی مضامین شفافیت

بحث

هدف اصلی این پژوهش طراحی مدل شفافیت در مجلس شورای اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی بوده و برای دستیابی به این هدف روش پژوهش کیفی و راهبرد تحلیل مضمون را به کار برد. اطلاعات به دست آمده با کمک سه نوع کدگذاری باز، انتخابی و محوری، دسته بندی و درنهایت مدلی کیفی به شرح زیر استخراج گردید:

چهار مقوله اصلی در مفهوم شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران شناخته شد که عبارتند از: مقوله‌ی اصلی اول تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا، اطلاعاتی است که از سه مقوله‌ی فرعی؛ شفافیت اطلاعات تعارض منافع نمایندگان (آرا و...)، کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع و میزان سهم مشارکت شهروندان تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان در این زمینه تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۱-۲۴).

مقوله‌ی اصلی دوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا، مقوله مالی است که خود از دو مقوله‌ی فرعی؛ بودجه ریزی و دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها و... تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۱-۱۹).

مقوله‌ی اصلی سوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا، مقوله نظارتی است که خود از چهار مقوله‌ی فرعی؛ جلوگیری از فساد و رانت، نظارت عمومی، امور اداری مجلس و لابی‌گری تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۵ و ۲۶).

مقوله‌ی اصلی چهارم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا، مقوله پاسخگویی است که خود از سه مقوله‌ی فرعی؛ مسئولیت اجتماعی، وعده‌ها و قول‌ها و پاسخگویی در قبال مردم درباره اعمال خود تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های متعددی در این زمینه تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۴ و ۲۶).

- 7- Community-oriented NGOs سازمانهای غیردولتی اجتماع مدار
- 8- Social harm آسیب های اجتماعی
- 9- Social responsibility مسولیت اجتماعی
- 10-Citizen participation مشارکت شهروندان
- 11-Public accountability پاسخگویی عمومی
- 12-Moral governance حکمرانی اخلاقی
- 13-Democratic system نظام مردم سالار
- 14-Transparency information شفافیت اطلاعات
- 15-Public oversight نظارت عمومی

در مقایسه با تحقیقات قبلی در حوزه شفافیت الگوی حاضر الگوی جامع‌تری برای مجلس شورای اسلامی می‌باشد، زیرا از خروجی تمام تحقیقات پیشین با استفاده از تحلیل مضمون استفاده شده و از سوی دیگر مقوله‌های فرعی الگوی حاضر هم موارد بیشتری را در بر می‌گیرد و هم برای جامعه آماری خود کامل‌تر است. محدودیت: از آنجایی که در پژوهش‌های کیفی، پدیده‌ها در بستری رخ می‌دهند، مطالعه می‌شوند، امکان تعمیم‌پذیری نتایج و کشفیات پژوهش، به سایر موقعیت‌ها بسیار محدود است، در نتیجه به‌راحتی نمی‌توان نتایج پژوهش حاضر را به دلیل اینکه ارائه الگوی شفافیت و تحلیل شفافیت است را به همه حوزه‌ها تعمیم داد.

References

1. Douglas S, Meijer A. (2016). Transparency and public value—analyzing the transparency practices and value creation of public utilities. *International Journal of Public Administration*; 39(12): 940-951.
2. Deihimpor M, Miandari K. (2017). Investigating the role of organizational transparency in social capital development (case study: West Mazandaran Municipalities). *Management of Social Capital*; 4(2): 284-289. (In Persian).
3. Zandye H, Salarsarvi H. (2013). Document transparency and the right to free access to information. *Document Treasure Quarterly*; 23(1): 116-134. (In Persian).
4. Lotfi B. (2018). The role of transparency and free access to information in preventing and combating economic corruption. *Empowering Governance and Society*; 4(2). (In Persian).
5. Jashari M, Pepaj I. (2018). The Role of the principle of transparency and accountability in public administration. *Acta Universitatis Danubius*; 10(1): 60-69.
6. Zamiri A, Nasiri Hamed R. (2010). Good governance and the role of transparency in its realization. *Journal of Social Sciences*; 4: 173-244. (In Persian).
7. Rahnavard F, Alipor H, Dehdar F, Khalili H. (2019). The framework of the relationship between government and people in Iran: An institutional approach. *Iranian Public Management Quarterly*; 3(1): 3-9. (In Persian).
8. Abdolhoseinzadeh M, Sanaei M. (2015). Explain the concept and application of transparency in governance and public administration. *Iran/Tehran: The First National Conference on Public Administration in Iran: General Policy Making*. (In Persian).
9. Abdolhoseinzadeh M. (2020). Explain the concept of transparency and its application in the field of governance and administration. *Quarterly Journal of Strategic and Macro Policies*; 8(2): 178-206. (In Persian).
10. Ameri Z. (2015). Political control over power and its use by the people in the Iranian legal system. *Sepehr Siyosat*; 2(3): 115-174. (In Persian).

نتیجه‌گیری

حکم رانی در هر جامعه با نظام ارزش‌ها آن جامعه پیوندی ناگسستنی دارد. زمانیکه ارزش‌های اخلاقی در جامعه نهادینه شوند ماحصل آن برخورداری از حکمرانی اخلاقی است. یکی از مهم‌ترین فاکتورهای حصول به حکمرانی اخلاقی شفافیت در لایه‌های مختلف حکومت است. درک و حس نیاز به شفافیت بر هیچ انسان یا سازمانی پوشانده نیست و الزام بهره‌گرفتن از این ابزار قوی و کارآمد نیز در نهادهای مردمی بیش از پیش احساس می‌شود. شفافیت یکی از مهم‌ترین فاکتورهای حکمرانی اخلاقی است. شفافیت در نهادها خودبه‌خود ایجاد نمی‌شود و مستلزم اقدامات و اصلاحات اساسی و به خصوص یک مطالبه جمعی را می‌طلبد. از یک سو به الزاماتی همچون تدوین و تصویب زیرساخت‌های قانونی، فعال‌سازی واحدهای نظارتی و ارزیابی شفافیت و فرهنگ‌سازی اجتماعی و سازمانی و از سوی دیگر ایجاد یک فضای احترام به آزادی بیان و حق اظهارنظر و حق پاسخ‌خواهی و پاسخگویی در ایجاد یک جامعه مشارکت‌محور نیاز دارد. تلاش و خواست جمعی در زمینه شفافیت می‌تواند به عنوان یک مزیت رقابتی برای دوام و پایداری حکومت تلقی گردد. برای دست‌یافتن به مقوله حکمرانی اخلاقی، مردم باید شفافیت را بطور ملموس درک کنند تا اعتماد عمومی، پاسخگویی و حس روشن نظارت بر مسئولین جریان یابد.

ملاحظه‌های اخلاقی

موضوعات اخلاقی همچون؛ سرقت ادبی، رضایت آگاهانه؛ انتشار چندانگانه و ... در پژوهش حاضر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

واژه‌نامه

- 1- Public organizations سازمانهای دولتی
- 2- Empowerment توانمندسازی
- 3- Functional transparency شفافیت عملکردی
- 4- Norms of the administrative system هنجارهای نظام اداری
- 5- Civil society جامعه مدنی
- 6- Decentralization تمرکز زدایی

- Science and Technology; 14 (4):139-147. (In Persian).
20. Grosmana A, Leiponen A. (2018). Organizational transparency and power in firm ownership networks. *Journal of Comparative Economics*; 46(4): 1158-1177.
  21. Ghamooshi Z, Ezati M, Mohseni Z. (2019). The role of professional ethics of faculty members in organizational transparency (case study: Imam Khomeini University). *Higher Education Letter*; 12(48): 37-64. (In Persian).
  22. Deihimpor M. (2019). The effect of organizational transparency on controversy-outcome management mediated by social capital. *Journal of Management Studies*; 28(94): 39-62. (In Persian).
  23. Rahnavard F, Bayat T, Taherpor-Kalantari H, Monavarian A. (2017). Accountability in the public policy network. *Development Management Process*; 30(4): 35-68. (In Persian).
  24. Aryaee V, Ghasemi A, Moeinifar Y. (2017). Policy recommendations barriers to the achievement of good governance in public administration (case study: Minoodasht governorate and municipality). *Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy*; 7(25): 113-133. (In Persian).
  25. Feizabadi H, Alaei S. (2018). The effect of organizational transparency on corruption with the reciprocal effects of organizational trust in medical centers of Tehran Municipality. *Health Management*; 9(3): 47-54. (In Persian).
  26. Sepehrnia R, Alborzi M, Kermanshah A, Azar A, Sepehrnia R. (2019). A creative model of good governance transparency for policy-making organizations in Iran. *Scientific Journal of Innovation and Creativity in the Humanities*; 9(1): 77-102. (In Persian).
  11. Anwar S. (2018). Ranking countries for good governance using public opinion surveys. The Brookings Institution. DOI: 10.1007/978-3-319-62707-6_18.
  12. Ibini E, Izims T. (2020). Effect of organizational transparency on organizational performance: a survey of insurance companies in Lagos State Nigeria. *Journal of Economics, Management and Trade*; 26(4): 52-62.
  13. Boelen C, Woollard B. (2019). Social accountability and accreditation: a new frontier for educational institutions. *Medical Education*; 43(9).
  14. Karimi S, Zohor-parvande V. (2018). Investigating the needs of general practitioners' training program for social response based on structural equation model. *Journal of Education Development in Medical Sciences*; 11(23): 45-77. (In Persian).
  15. Jonathan AF. (2015). Social accountability: what does the evidence really say? *World Development*; 72: 346-361.
  16. Farrokhi M, Sanavifard R, Hamidzadeh A. (2020). Presenting and explaining the model of information transparency as an ethical factor in electronic auctions. *Ethics in Science and Technology*; 15: 73-81. (In Persian).
  17. Mulgan R. (2012). Transparency and public sector performance. Report Prepared for The Australia and New Zealand School of Government, July 2012.
  18. Sarafraz A, Daneshfard K, Gholami A. (2020). Modeling cultural factors influencing the creation of health and the growth of the moral values of the administrative system. *Ethics in Science and Technology*; 15:146-150. (In Persian).
  19. Molaee S, Irandust M, Ahmadian J, Kamiar B. (2020). Relationship between ethical leadership & good governance in public organizations. *Ethics in*

